

GLOBALASHUV DAVRIDA GEOGRAFIYA TA'LIMINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI

Mirislomov Mirdavlat Miraziz o'g'li

CHDPU Tabiiy fanlar fakulteti

Geografiya va iqtisodiy bilim

asoslari yo'nalishi talabasi

+998999932305

Annotatsiya: *Ushbu maqolada geografiya fanini o'qitishda ayrim xorijiy mamlakatlar tajribasi va ulardan ilg'or o'qitish usullari yoritilib berilgan.*

Kalit so'zlar: *Geografiya ta'limi, ta'lim tizimi, pedagogik texnologiyalar, ilg'or xorijiy tajribalar, o'qitish usullar, metodlar, innovatsion ta'lim.*

Kirish. Jahon ta'limida zamonaviy va sifatli bilim berish eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. XXI asrda ta'lim yangi ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarni shakillantirmoqda. Jahonda ta'lim sohasining rivojlanishi fanlarni interfoal metodalar, axborot-kommunikatsiy va pedagogik texnologiyalar asosida o'qitishni takomillashatirsh zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Mamlakatimizda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan ishlar iqtisodiyoti sohalari va ilm-fan sohasidagi islohatlar umumiy o'rta ta'lim maktablrida geografiya ta'limini isloh qilishga ahamiyat berilmoqda. Geografiya fani sohasida ham ta'lim jarayoniga ilg'or xalqaro tajribalarni joriy etish, o'quvchilarning fanni o'qish orqali bilim darajasining oshirishga xizmat qiladi. O'qitish amaliyotiga ta'limning innovatsion shakillarini joriy etish, o'quvchilarning bilimi, ko'nikma malaka va kompetensiyalarining shakillanishiga xizmat qiladi. Bu vazifani amalga oshirishda o'quvchilarga bilim beruvchi sifatidagina emas, balki ularning o'qishi, izlanishi va fikirlashi uchun sharoit yaratib beradigan shaxs sifatida turishi lozimdir.

Asosiy qisim. Birinchi guruhga kiruvchi mamlakatlarda geografiya ta'limi asosan tabiiy va iqtisodiy geografiya kurslaridan tashkil topgan. Shahar va qishloq joylardagi barcha maktablarda yagona o'quv rejasi asosida o'tkaziladi. Ikkinchi guruh mamlakatlarida geografiya bilimlari maxsus fanlar tarzida emas, balki integratsiya (birikma) tarzida bo'lib, boshqa fanlar kurslar tarkibiga qo'shib ketgan. Bunda geografiyani chuqur o'rganishni xoxlovchilar maxsus fakultativ mashg'ulotlar orqaligina o'z bilimlarini oshirish mumkin. SHu tufayli xam bu guruxdagi davlatlarda geografiya ta'limi bo'yicha yagona davlat rejasi yo'q, har bir o'qituvchi maktab sharoit nuqtai nazaridan kelib chiqib, o'quv programmasini tuzish mumkin. Masalan; AQSHda 1700 dan ortiq okrug mavjud bo'lib, ularning baarchasida o'ziga xos bo'lgan geografik ta'lim mavjud va bir-biriga o'xshamaydigan programmalar bo'yicha ish

yuritiladi. Uchunchi guruh mamlakatlarida geografiya majburiy o'rganiladigan fanlar qatoriga kirmaydi va uni fakultativ mashg'ulotlar orqali o'rganish asosiy o'rinni egallaydi. Umuman olganda Yevropa va Amerikaning rivojlangan mamlakatlarida barcha o'quvchilar uchun majburiy bo'lgan fanlar qatorida, xilma-xil murakkablikdagi fakultativ kurslar turi keng tarqalgan. Jahon tajribasida 3 bosqichli ta'lim tizimi asosiy hisoblanadi, ya'ni:

- Boshlang'ich maktab 1-4 sinf;
- o'rta bosqich 5-9 sinf;
- yuqori bosqich 10-12 sinf [1; 163].

Har bir bosqichda geografiya ta'limi o'ziga xos maqsadga ega. Masalan, birinchi bosqich maktablarida geografiya ta'limining asosiy maqsadi atrof muxitni o'rganish. Ikkinchi bosqichda o'z mamlakatining xayotini o'rganish va zarur kasblar xaqida ma'lumotlar olish, ta'limiy ko'nikma va malakalarni shakillantirishdan iborat. Uchinchi bosqichdagi maktablarda insoniyatning global muammolarini va jahon xo'jaligini o'rginishdan iborat. Deyarli ko'pchilik mamlakatlarda geografiya ta'limi tizimi davlatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy tizimi bilan bog'liq. Tabiiy va iqtisodiy geografiyani o'rganish asos qilib olingan sobiq SSRda va SHarqiy Yevropa mamlakatlarida tabiat va xo'jalikning rivojlanish qonuniyatlari, jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlar, atrof muxit muammolari geografiya ta'limining asosini tashkil qiladi. Ushbu mamlakatlaridagi geografiyadan o'quv darsliklari va qo'llanmalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, Tularida bitta kursni o'qish uchun bir necha qo'llanma chiqariladi. Ko'pchilik hollarda ular qiziqarli ma'lumotlarga boy bo'lib, axborot xususiyatiga ega. Bunday qo'llanmalarda matn 20-30 % ni, tasvir 20 % ni, statistika 20 % ni, savol va topshiriqlar 20 % ni tashkil etadi [2;3].

Kitobdagi tasvirlar nihoyatda sifatli. Quyi sinflar qo'llanmalarida esa deyarli xarita yo'q, ular o'rnini xarita sxemalar egallagan. Tekstda raqamli sonlar deyarli uchramaydi, mavjudlari ham taqqoslash xarakteriga ega bo'lib, ular eng past, eng yuqori, eng kichik, eng baland, eng uzun kabi tarzlarda berilgan. Qo'yiladigan savollarning aksariyati muammoli topshiriqlar, diskussiya savollari, amaliy o'yinlar tarzida berilgan. O'quvchilar uchun chiqarilgan geografiya darsliklarida kompyuterlar bilan ishlash uchun maxsus savollar, qiziqarli topshiriqlar, matematik statistika usullari, turli o'yinlar, testlar tarzida geografik bilimlarni egallashga keng o'rin berilgan. O'quvchilar ularni mustaqil bajarishlari jarayonida tadqiqotchi rolini o'ynaydilar. Geografiya o'quv programmalari ko'pchilik davlatlarda bir xil bo'lib, mamlakatning tabiiy va iqtisodiy geografiyasini o'rganishga bag'ishlanadi. Geografiya o'quv programmalari ko'pchilik davlatlarda bir xil bo'lib, mamlakatning tabiiy va iqtisodiy geografiyasini o'rganishga bag'ishlanadi. Keyingi paytlarda rivojlanayotgan mamlakatlarda o'quv programmalari geografiya darslari mamlakat xalq xo'jaligi ixtiyojini e'tiborga olgan xolda tuzilmoqda va yaratilmoqda. Deyarli barcha

rivojlanayotgan va rivojlanmagan mamlakatlarda ekologik ma'lumotlar bilan o'quvchilarni tanishtirish geografiya dasturlarida yetarlicha o'rinni egallagan. Maktablarda yagona dastur yo'q. Har bir o'lka o'z dasturi va darsliklarga ega.

Dunyoning ko'plab davlatlarida geografiya ta'limida eng ko'p qo'llanadigan usullar quydagilar.

Evristik suxbat metodi. Bunda asosiy e'tibor o'quvchilarni ko'proq mustaqil bilim olishga, kichik tadqiqotlar qilishga o'rgatishdan iborat. Kartinalar, turli xil xujjatlar, vositalar asosida muammolar savollar o'quvchilar diqqatiga havola etiladi. Bunday usulda ko'proq AQSH, Buyuk Britaniya, Yangi Zillandiya, G'arbiy Yevropa davlatlarida keng tarqalgan.

Tarqatma kartochkalar usuli. turli chizmalar jadvallar, xaritalar turlicha xatoliklarga yo'l qo'yib tuziladi va tarqatiladi, o'quvchilar o'ul qo'yilgan o'sha xatolarni mustaqil topishlari talab qilinadi. Turli xil misollar va masalalar yechish xam o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishlarini oshirish tufayli ulardan keng qo'llaniladi, o'quvchilarda ishbilarmonlik, uddaburonlik hislatlarini shakllantirish uchun ham ko'proq misol va masalalardan foydalaniladi.

To'g'ri-noto'g'ri usuli. Matnlar, ya'ni javoblar to'g'ri, noto'g'ri tarzda aralashtirilib berilishi shulardan to'g'risini raqamlar bilan belgilab ajratish keng tarqalgan usullardan hisoblanadi.

Statistik manbalar bilan ishlash, kartografik qo'llanmalardan foydalanish, matematik modellashtirish keng tarqalgan o'qitish uchullari hisoblanadi. Ayniqsa diskusiyalar, tortishuvlar kapitalistik mamlakatlar geografiya ta'limida keng tarqalgan [3; 92].

Mamlakatimizda geografiya fanini yangi ta'lim texnologiyalari asosida qo'llash uchun juda katta imkoniyatlarga ega. Lekin mazkur texnologiyalarni qo'llash bo'yicha ilmiy-metodik ishlar juda sust olib borilmoqda

Rivojlangan mamlakatlar xususan, AQSH, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Fransiya, Germaniya kabi mamlakatda ta'limda qo'llanilayotgan innovatsion usullarning aksariyati o'quvchilarning kreativ fikirlash va qobiliyatni hisobga olgan holda olib boriladi.

Dunyoning ko'pgina mamlakatlarida geografiya fanini o'qitishda e'tibor berilayotgan asosiy jihat shundaki, o'quvchilarning ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan. Bu davlatlarda geografiya ta'limi ko'proq fan bo'yicha muammolarni, nazariyalarni, qonunlarni va kategoriyalarni o'rganishga qaratilgan. Oxirgi o'n yilliklarda jahon mamlakatlaridagi maktablarda geografiya fani bo'yicha ta'lim berish va oliy ta'lim muassasalarida geografiya o'qituvchilarini tayyorlash va ularning malakasini oshirish ancha yuqori pog'onaga ko'tarildi. Hozirgi kunda geografiya ta'limi jahonning ko'pgina mamlakatlarida uchta yo'nalishda o'qitiladi. [4; 48].

Xulosa. Globallashuv davrida geografiya ta'limini rivojlantirish uchun xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, ilg'or texnologiyalarni joriy etish, amaliyotga asoslangan o'qitish metodlarini qo'llash va o'quv dasturlarini zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish muhimdir. Raqamli vositalar va GAT (GIS) texnologiyalaridan foydalanish geografik tahlilni chuqurlashtiradi, global muammolarni anglashga yordam beradi va yoshlarning kreativ fikrlashini rivojlantiradi. Xorijiy tajribaning o'zimizga mos jihatlarini integratsiya qilish ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vaxobov H. Geografiya ta'limi metodikasi. Toshkent -2007. 163-166 b.
2. Madiyar Daniyarovich Abdullayev GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI // Academic research in educational sciences. 2022. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/geografiya-fanini-o-qitishda-xorijiy-mamlakatlar-tajribasi>
3. Ibroimov Sherzod Ibroim o'g'li, & Tulavayeva Sangina Ergashvoy qizi. (2023). G'ARB DAVLATLARIDA GEOGRAFIYA TA'LIMINI O'QITILISHI. Innovative development in educational activities, 2(6), 86–94. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7781572>
4. Qurbonbekova Nargiza GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI *“Ilm-fan muammolari yosh tadqiqotchilar talqinida” mavzusidagi 4-sonli respublika ilmiy konferensiyasi*.